Vertimai ir nekūrybiški vertiniai

1

Skaitai verstinę beletristikos knygą ir nejauti, kad tai vertimas: vaizdų sistema įtaigi, kalba sodri, gyva, natūrali. O kitoje knygoje vos stumies: jos kalba blanki, įvaizdžiai nupiginti ir subanalinti; kitos vietos, tiesa, nepykina, bet ir netraukia.

Pirmoji knyga — gero vertimo pavyzdys. Originalas puikiai suprastas ir dorai atkurtas. Vertėjas, laikydamasis savo kalbos primato, rungėsi su originalo kalba, dėl to nesivaikė primityvaus tikslumo, ieškojo vaizdo ar reikšmės atitikmenų. Antrosios knygos vertėjas, ne ką tenusimanydamas apie kūrybinį vertimo metodą, geriau nesuvokęs originalo kalbos ypatybių, vertė mechaniškai, pažodžiui ir pasakiniui, stengdamasis išlaikyti tolygią sakinio sandarą ar net tą pačią žodžių eilę. Kur tik galėdamas, siekė tariamojo gramatiško tikslumo, t. y. sudurtinį žodį būtinai versti sudurtiniu, daiktavardį — daiktavardžiu, būdvardį — būd-

vardžiu, įvardį — įvardžiu (pvz., iš čia atsiranda dažnas *jis, jo, jam...*), prieveiksmį — prieveiksmiu (pvz., *t e p a l u o t a i juodos rankos...*) ir t. t.

Pažodiškų vertimų pas mus nemažai būta prieš karą, kai daugumas vertė vien savo galva, neturėdami atramos — nei vertimų teorijos, nei gausesnės jų praktikos. Jų taip pat netrūko pokario metais, kai buvo pradėtas gana platus vertimų darbas. Tada dar daug kas, mokydamiesi versti, žengė pirmuosius žingsnius ir nesugebėjo įveikti pažodiško artumo originalui. Toji įtaka, be abejo, labiau buvo jaučiama rankraščiuose — neredaguotuose vertimuose; knygose ji mažesnė, nes daug šiurkštaus pažodiškumo atvejų pašalino leidyklų redaktoriai. Tačiau iš pirmo sykio ne visa ką ir redaktoriai įveikė: tuo galima įsitikinti, palyginus pirmuosius ir antruosius rusų klasikų vertimų leidimus[1].

Silpnų vertimų dabar dar skelbia periodinė spauda. Laikraščių ir žurnalų vertėjai kartais būna ne literatūros žmonės, be literatūrinės mokyklos ir be literatūrinių ambicijų, bet užtat pakankamai jie turi šiaip jau ambicijų („Kodėl aš negaliu versti, jei moku kalbą, susikalbu?"). Periodikoje, girdėti, vertimai dažnai rimčiau ir neredaguojami, nors jie ir verčiami tų žmonių, kurie tik — „susikalba". Iš tokių vertalų menka prakurtis kalbai: iš jų plūsta nesuvirškinti ir mūsų mąstymui nepritaikyti dalykai — svetimos kalbos posakiai ir konstrukcijos, svetimos kalbos sintaksė. O svetima sintaksė labiausiai žaloja kalbą. K. Būga, aiškindamas vienašališkas puristų pastangas, teigė, kad gimtąją kalbą ne tiek teršia svetima leksika, kiek svetima sintaksė: „Mes ne tiktai savo kalbon kaišome svetimų žodžių, bet labai dažnai net ir ištisus sakinius rezgame nesavąja kalbos dvasia. Kiti mūsų, tariamieji žodžio (ne kalbos dvasios) „puristos" (švarininkai), vengia atskirų svetimųjų žodžių it maro ligos, tuo tarpu savuosius žodžius taip suraizgo, kad šiaip jau žmogelis — neinteligentas — nemokėdamas svetimų kalbų, niekaip negalėtų išpainioti tojo mūsų puristos lietuviško žodžių rezginio [...]. Kalbą ne tiek teršia svetimieji žodžiai [...], kiek tųjų žodžių sustatymas. Žodžių sustatymo taisyklingumas nepridera nuo jų savumo ar svetimumo"[2].

Kalbų kontaktai dabar gana dažni ir gyvi: visokiais keliais daugumą žmonių pasiekia kitos kalbos. Kone kasdien daug kas susitinka su kitakalbiais žmonėmis, klauso svetima kalba pranešimų ir žinių, skaito svetimom kalbom knygų ir periodikos. Iš tų santykių ir susitikimų vėl randas savotiškų vertimų. Kas girdima ar girdėta, reikia sau ir kitiems versti. Verčiama šnekamojoje kalboje greituoju, iš pirmo įspūdžio, labiau neįsigilinus. Klausytojo ar pokalbininko atmintin įsispaudžia pirmąkart girdimų, bet pagaulių nuotrupų — posakių ar žodžių, kurie, paviršutinai lietuviškai perteikti, patenka į jo kalbos atsargas. Iš čia į šnekamąją apyvokos kalbą veržiasi gatavi posakiai ir „aukšti žodžiai"; jie įsigali laikraščių kalboje, paskui smelkiasi į mokslinės ir grožinės literatūros kalbą.

[1] Žr. plačiau apie M. Gorkio ir A. Čechovo raštų vertimus šio leid. p. 298—302, 309—312.

[2] B ū g a K. Rinktiniai raštai. V., 1959, t. 2, p. 484.

Lygia dalia ir rašytojai dėl gausios svetimomis kalbomis skaitybos kartais suka nekūrybiškų vertimų keliu, atseit, į savo kalbą įsileidžia įvairių, ne visada reikalingų ir pateisinamų skolinių. Šiuosyk jie irgi yra vertėjai, nors nieko specialiau neverčia, o visą laiką kuria originalius veikalus. Gal truputį ir paradoksalu, — bet taip jau būna, — verstinių skolinių kiekis vertimuose apskritai yra mažesnis, negu originaliojoje literatūroje. Mat, visuose vertimuose pažodiški vertiniai taisomi, vertimų redaktoriai juos „mato" ir jų nepraleidžia, bet nebloga dirva jiems originaliosiose knygose, nors jų autoriams neskundu ir geros lietuviškos sinonimikos. Tai kyla daugiausia turbūt dėl originaliosios literatūros redaktorių neapdairumo ar net nesusivokimo (pavyzdžiui, žymių rašytojų knygose kartais praleidžiamos aiškios linksnių vartojimo klaidos), bet kitąsyk ir iš rašytojo per didelio pasitikėjimo savo išmanymu ir savo stiliaus adoravimo — „stiliaus neliečiamybės" teigimo. Ginamas koks iš kitur atplūdęs griozdas: kėsinasi, matai, nesusipratęs redaktorius į didelį kūrybos turtą... „Redaktoriai, nekiškite savo pieštuko!" — įrašė K. Boruta būsimam savo redaktoriui viename rankraštyje. Tai, aišku, nebuvo koks kalbos taisytojo darbo nepripažinimas, bet gal daugiau nenoras susidurti su nereikalingais ir nepamatuotais taisymais. Šiaip jau tas rūstusis rašytojas, nemėgęs nereikalingų braukymų, labai vertino taiklius redaktorių pastebėjimus — niekada nesišiaušė prieš reikalingus gramatinius ir net stilistinius jo raštų taisymus.

2

Rygiškių Jonas, visą savo amžių dirbęs lietuvių kalbos ugdymo ir drausminimo darbą, kartą džiaugėsi, kad raštų kalboje nebėra tokių verstinių skolinių, kaip *pastatyti klausimą šonkauliu (поставить вопрос ребром), faktas ant veido (факт на лицо)*, ir t. t. Žinoma, tai našaus darbo rezultatai. Dirbta vyriškai, iš peties, ir daug padaryta — daugybė šiukšlių iš bendrinės kalbos išsluota.

Tačiau niekas nepasakys, kad darbas tuo būtų baigęsis. Kalbos piktžolės dar tebekeroja patvoriais, o šiukšlių likę ir pačioje panamėje, prie slenksčio, ir, vėjeliui pūstelėjus, virsta jos į trobą. Nuo geros dalies verstinių skolinių didysis kalbininkas atpratino, bet dalis nuo pat pirmųjų jo taisymų metų mus lydi kaip nelemtas paveldėjimas. Šnekamojoje ir raštų kalboje jie tokie pat gyvi, kaip ir anuo metu, nes juos remia ta pati, tik gal gausesnė ir stipresnė įtaka. Prie tokių senų „tradicinių" verstinių skolinių, kaip *lygsvara* (=pusiausvyra, plg. равновесие), *įgriso ligi kaulo smegenų* (=ligi gyvo kaulo, plg. до мозга костей), šliejas nauji — gana gajūs ir linkę plisti. Kai niekas dabar jau nebestato klausimo šonkauliu ir ant veido nebeieško faktų, griaunasi į kalbą tolygūs gremėzdai, kaip: *vidury baltos dienos* (plg. среди белого дня), *nėr ko nuodėmės slėpti* (plg. нечего греха таить), *liko suskaitytos minutės* (plg. считаные минуты), *ant dienų* (plg. на днях). Vienas kitas toks tariamas pašvaitas jau ir vertimų rankraščiuose pasitaiko.

Skoliniai skoliniams nelygu. Gyvenime žmogus skolinasi, kai trūksta ko ir kai pats nepajėgia

ar nespėja įsitaisyti; bet būna, kad skolinasi ir be didesnio reikalo, turėdamas savo išteklių, tik ne tuoj prie jų prieidamas. Ne kitaip yra ir kalboje. Nėra kalbų, kurios išsiverčia vien savo leksika. Taigi skolinamasi žodis ar posakis, kai neturima savo ir kai būtinai reikia ką naujai pavadinti ar apibūdinti; bet kartais atsigręžiama į kitą kalbą ir dėl to, kad lengviau skolintis, negu savo susirasti, nes kitos kalbos priemonė yra čia pat, prieš akis, siūlyte siūlosi, o savos reikia dar paieškoti, dėl jos galvą turi gerai pasukti[3].

Bendrinėje kalboje turime nuo seniau natūraliai atėjusių, prigijusių, augte įaugusių verstinių skolinių: *įspūdis* (: Eindruck), *išraiška* (: выражение, Ausdruck), *įtaka* (: влияние, Einfluss)... Tie žodžiai reikalingi, sutinka su mūsų kalbos žodžių darybos polinkiais, lengvai pritapę kalbos sistemoje, dėl to nė nejaučiama, kad jie buvo kada nors išsiversti ar kitos kalbos pavyzdžiu susidaryti.

O štai kitos rūšies verstiniai skoliniai. Varpininkai vartojo žodį *statrašas* — tai vertinys iš rusų правописание ar vokiečių *Rechtschreibung*. Savo reikšme tas mūsų darinys sako visai ne tą, kas norėta pasakyti. Tad jis pakeistas savu žodžiu *rašyba*, kuris paimtas iš liaudies kalbos daugiskaitinio daiktavardžio *rašybos* „testamentas" (plg. *zuikelio rašybos*). Arba kurį laiką vartotas *rankvedis*, išsiverstas iš rusų руководство, — pakeistas tikslesniu *vadovu, vadovėliu*[4]. Jablonskis jau „Varpe" (1893,

[3] Pikčilingis J. Lietuvių kalbos stilistika. V., 1971, t. 1, p. 106.

[4] Skardžius Pr. Verstiniai ir reikšminiai skoliniai. — Gimtoji kalba, 1938, sąs. 10, p. 146—147.

Nr. 3) vartoja *vadovėlį* (geras kalbos vadovėlis galėtų ne vieną pamokinti).

Draudžiamojo meto spaudoje kurį laiką buvo vartojami *metturgis* (iš vokiečių *Jahrmarkt*), *sandarbininkas* (iš vok. *Mitarbeiter* ar rusų сотрудник), *sandarbininkystė, sandarbininkauti, santautietis*... Jablonskis, nurodęs, kad tie žodžiai ne iš lietuviško kelmo augę, pasiūlė vartoti: *bendradarbis* (plg. *bendravardis*), *bendradarbiauti, bendradarbiavimas*..., *bendratautis* šalia *tautietis*[5].

Apie keliasdešimt metų spaudoje ir susirinkimuose vešėjo *obalsis* (iš lenkų *ogłos*), net ir į poetų kalbą perėjęs. Ilgainiui jis buvo pakeistas savos darybos žodžiu *šūkis*.

Čia pravartu išsamiau prisiminti pastarojo tipo skolinius dabartinėje bendrinėje kalboje, tuos verstinius skolinius, kurie stelbia geras mūsų turimas raiškos priemones, o vartojami tik dėl to, kad ne visada susirandamas savos kalbos būdas ar nepakankamai įžvelgiami kalbų struktūrų skirtingumai.

Verstinių skolinių dabar yra įvairių: darybinių (morfologinių), reikšminių (semantinių) ir sintaksinių. Čia pailiustruosime juos gausesniais pavyzdžiais iš kasdieninės šnekamosios kalbos, radijo ir televizijos pranešimų, laikraščių vertimų ir straipsnių, originaliosios literatūros knygų.

a. Kitos kalbos žodis, kol suvokiama jo reikšmė, krinta į akis savo forma, taigi tuojau pamatome žodžio dalelytes ir priešdėlius. Sakysim, находится verčiamas *randasi*, kur me-

[5] Jablonskio raštai. K., 1935, t. 4, p. 51—52.

chaniškai atkelta sangrąžos reikšmė, nusižiūrėjus į sangrąžos dalelytę. Seniai taisomas, tas verstinis skolinys dar gana gyvas šnekamojoje ir visų rūšių žinybinėje kalboje; užklysta jis dar ir į laikraščius, pavyzdžiui:

Čia r a n d a s i (=yra) *ir jų partijos laikraščio redakcija. Šioje navoje r a n d a s i* (=eksponuoti) *prof. J. Rustemo ir jo mokinių... kūriniai. Ekspozicijoje r a n d a s i XIX a. pr. skulptūros katedros vedėjo K. Jelskio, dail. Dmuchausko, P. Veliuoniškio darbai.*

To modelio vertinių yra visa grupė, pvz.: *G a u n a s i* (получается, gaunamas) *geras vaizdas, nuotrauka, rezultatas. Nors yra silpnesnių vietų, bet knyga gerai s k a i t o s i* (читается, skaitoma). *Filmas maloniai ž i ū r i s i* (žiūrimas, plg.: филм хорошо смотрится). *Institutas t a l p i n a s i* (помещается, turi, užima) *trijuose rūmuose. N u s i m a t o* (предвидется, numatomi, laukiami) *trumpalaikiai lietūs. Rašyti pradėjo senokai, bet s p a u s d i n t i s* (печататся, spausdinti, būti spausdinamas) *nesistengė.* — Pastarojo „perlo", deja, labai nerangiai kratosi ne tik paprasta, bet ir literatūrinė spauda: rašytojai vis dar *spausdinasi,* ir nežinia, kada bus galas tam jų *spausdinimuisi...*

b. Kitų kalbų įtaka jaučiama *p r i e š d ė l i ų* vartojimui: *ap-, at-, pa-, pra-* ir kt., pavyzdžiui:

Blogai a t redaguota (отредактирована, suredaguota) *knyga. Palaukit, a t žymėsiu* (отмечу, pažymėsiu, įrašysiu) *knygoje.*

Ir Neris, įtekanti į Nemuną, a p jungia (объединяет) *tvirtą dviejų miestų draugystę. Jurgio Baltrušaičio domėjimasis scenos menu, kuriame jis galvojo a p jungti visus kūrybinius žmogaus*

pasiekimus, neapsiribojo vien repertuaro rūpesčiais. Mudu turime sudaryti pačią glaudžiausią sąjungą, teatre a p jungdami visus žmogaus kūrybos pasireiškimus. — Lietuvių kalboje veiksmažodžiai *jungti, vienyti* nevartojami su priešdėliu *ap-:* mes ką nors tiesiai *jungiame, sujungiame.*

Paminklo papėdę p a dengia (покрывают, pridengia) *vainikai.* — Kuria linkme gali būti keičiamas *padengti,* matyti iš ankstesniųjų mūsų kalbininkų darbų. Štai Balčikonio verstų pasakų pavyzdžiai: *Iš debesų krinta sniegas, šiltai jis a p d e n g s tavo kojas* (Rinktinės Anderseno pasakos. K., 1923, p. 8). *Buvo ir mažų žolynėlių, riebioje žemėje augančių, samanomis a p d ė t ų* (p. 50). *Atnešęs pamatė, kad kapas jau a p i b a r s t y t a s ir apkaišytas žolynais* (p. 71). *Vidury miesto mirgėjo gražūs marmuro rūmai, vienu auksu d e n g t i* (p. 81). *Paskui jie išėjo į didelę salę, visą i š d ė t ą auksu ir sidabru* (p. 83).

Penki ar šeši dustu p r a k v i p ę kambariai (=prisigėrę, pakvipę, padvisę..., plg. пропахнет). *Prabalsavo* (=balsavo, проголосовали) 99,7 nuošimčiai balsuotojų. *Reikia p r a a n a l i z u o t i* (=išanalizuoti, проанализировать) klausimą.

c. Skaitydamas vertimus, ne vienas bus pastebėjęs, kad vertėjų n e k r i t i š k a i p e r k e l i a m a s k i t o s k a l b o s b ū d v a r d i s (kalbos dalių „tikslumas"!): be pagrindo dažnai ir lietuviškai verčiamas būdvardžiu, su priesaga *-inis.* Tačiau dar daugiau to būdvardžio įsikibę tie, kurie niekad nieko ištisai neverčia, o tik skaito mokslo reikalui savo dalyko literatūrą. Mokslininkų (technikų, medikų...) darbuose kartais tiesiog kirba tų būdvardžių, pavyzdžiui:

Džiugu pažymėti, kad mūsų instituto p a t e n t i n i s skyrius (=patentų skyrius) *pripažintas geriausiu respublikoje. Studentų profkomiteto r e v i z i n ė s komisijos* (=revizijos komisijos) *pirmininko pareigos patikėtos... P a m o k i n ė darbo kontrolė* (=pamokų kontrolė) *nuteikia jį liguistai. Nacijų rūmuose, sprogus bombai, e l e k t r i n i a i laidai* (=elektros laidai) *pastate sugadinti. Pasauliniame jaunimo ir studentų festivalyje Maskvoje greta kitų m e n i n i ų kolektyvų* (=meno...) *dalyvavo ir Vilniaus un-to dainų ir šokių ansamblis. Mūsų t ė v y n i n ė gamyba* (=tėvynės...) *vystosi ne tik kiekybiškai, bet ir kokybiškai;* plg. *Tėvynės karas* (Отечественная война), *„Tėvynės užrašai"* („Отечественные записки")...

O štai kiek prigrūsta darinių su *-inis* priesaga visai nedideliame straipsnelyje:

„Atmosfera, kuri pastaruoju metu susidarė dėl kai kurių straipsnių ir pasisakymų, ypač apie t e a t r i n į j u b i l i e j i n į festivalį (=jubiliejinį teatrų festivalį, teatrų jubiliejaus festivalį), *buvo nenormali. Ji nieko bendro neturi su kūryba ir tik gadina k ū r y b i n ę* (=kūrybišką) *nuotaiką, temdo k ū r y b i n i u s santykius. Nei teatrų darbuotojai, nei kritikai, nei žmonės, užimantys administracinius postus, tokiomis sąlygomis negali normaliai dirbti. Šiandieniniame pokalbyje daug kas prasiveržė... O juk apie šio spektaklio a k t o r i n i u s darbus* (=aktorių darbą, vaidmenis...) *buvo galima daug pasakyti. Spektaklis režisūriškai jau išpieštas* (=iš очертить ar описать? taigi gal: apibrėžtas), *bet a k t o r i n i a i darbai dar reikalauja* (=reikalingi) *tolesnių pastangų. Manau, kad „Mirties šokyje" prie r e ž i s ū r i n i o* (=režisūros, režisieriaus) *sumanymo labiausiai yra priartėjęs D. Banionis".*

Senosios kartos kalbininkai, plačiau vartodami būdvardį su *-inis* terminų darybai, savo vertimuose vengė *-inis* tvano; kur galėdami siaurino jo vartojimą ir daugiau vertėsi konstrukcijomis su daiktavardžio kilmininku. Pavyzdžiui, Jablonskio redaguotose knygelėse: *Šalia šeimos, kiek toliau nuo jos, susidaro ir kitų p a r e i g o s* santykių (Pareiga ir tiesumas, Šiauliai, 1924, p. 4). *Tačiau (Vilsonas) išgyveno ir gavo didžią v i s u o m e n ė s tarnybą — buvo paskirtas p r a m o n ė s muziejaus direktorium* (ten pat, p. 28). *Tačiau praslinkus kiek laiko, jis vėl parašė vienai s e k m a d i e n i ų mokyklai savo paskaitą* (ten pat, p. 29). — Panašiai daroma ir Balčikonio, pavyzdžiui: *Čia, gyvendamas sostinėj ir būdamas laisvesnis, labiau galėjo atsiduoti l i t e r a t ū r o s darbui* (Rinktinės Anderseno pasakos, p. 8). *Bet ne visas Anderseno l i t e r a t ū r o s kelias buvo rožėmis barstytas* (ten pat).

Riboti šio būdvardžio vartojimą norėtų ir mūsų dienų kalbininkai. Pasisakoma, pavyzdžiui, prieš *rašytojinis (rašytojinis* darbas, *rašytojinė* organizacija, *rašytojinė* spauda), nes šis būdvardis „nesutinka su lietuvių kalbos žodžių darybos polinkiais": „Naujadaras *rašytojinis*... prieštarauja mūsų žodžių darybos dėsniams, kad iš veikėjų pavadinimų, turinčių aiškias priesagas, būdvardžiai su priesaga *-in(is)* nėra daromi. Niekas nėra girdėjęs būdvardžių *gydytojinis, grybautojinis,*

krovikinis, šėrikinis, šokėjinis, virėjinis ir pan."[6]

P. Kniūkšta, specialiai tyrinėjęs *-inis* būdvardžių darybą ir gana daug duomenų tuo klausimu sukaupęs, teigia, kad priesagos *-inis* būdvardžiai, vis labiau plisdami, „ima stelbti kai kuriuos kitus lietuvių kalbos žodžius ir formas, visų pirma daiktavardžio kilmininką"[7]. Toliau nurodo, kad „priesagos *-inis* būdvardžiai iš daiktavardžių su ryškiomis specializuotos reikšmės priesagomis" (*lenktyninis* dviratis, *rodyklinis galvanometras*...) „nėra įprasti ir natūralūs" ir kad tos dvi išsiskiriančios priesagos „daro juos griozdiškus ir nepatogius"[8]. Monografijos autorius taip pat nerekomenduoja vartoti *-inis* būdvardžių ir iš „išvestinių asmenis žyminčių daiktavardžių" (be *rašytojinis*, pavyzdžiui, dar *rodytojinis, virėjinis*...), nes „tokie būdvardžiai aiškiai nenatūralūs ir negailestingai taisomi"[9].

Tai, žinoma, dar kuklūs ribojimai ir negausios rekomendacijos *-inis* būdvardžių pertekliui normuoti. Kol kas nėra aiškiau ir detaliau aptarti veiksniai, kurie skatina ne vieną griebtis tos bene lengviausios, plūste plūstančios, jokių barjerų nelaikomos išraiškos. Ar šiaip ar taip galvosime, turėsime sutikti, kad, čia šalia savų natūralių veiksnių, kartais veikia ir tiesioginė kitos kalbos įtaka, kai būdvardis siūlosi verčiamas būdvardžiu (*revizinė komisija* — ревизионная комиссия, *elektriniai laidai* — электрические провода...).

---

[6] Urbutis V. Dėl būdvardžio *rašytojinis*. — Kalbos kultūra, 1961, sąs. 1, p. 36—37.
[7] Kniūkšta P. Priesagos *-inis* būdvardžiai. V., 1976, p. 3.
[8] Ten pat, p. 14.
[9] Ten pat, p. 16—17.

d. Nekūrybiškų reikšmės vertinių būna, kai neįsigilinama į kitos kalbos žodžių reikšmes ir duodama ne ta reikšmė, bet dažnai pirmoji, geriausiai žinoma (kontekstas rodo, kad reikia rinktis kurią kitą), arba metaforinė. (Metaforinė reikšmė yra tos kalbos ar rašytojo žodžio ypatybė, o mechaniškas jos perkėlimas į kitą kalbą anaiptol nerodo rašytojo ar vertėjo kūrybiškumo.) Štai žiupsnelis pavyzdžių:

Reikia pagrinde pasigaminti gerą pašarą. Mokslininkai pagrinde eilę problemų svarsto ir toliau. — Išsyk jaučiama, kad žodis netinkamai vartojamas; kas norėta juo pasakyti, tesuprantama, sugretinus su rusų kalbos posakiu в основном, kuris čia kalbant ir turėtas galvoj, tik gremėzdiškai išverstas. Žmoniškai galima sakyti maždaug taip: *Svarbiausia, reika pasigaminti gerą pašarą. Mokslininkai kelias problemas iš esmės (pagrindiniais bruožais) svarsto ir toliau.*

Speigas it adatomis badė net veltiniais apautas kojas, o rankos palaipsniui atsisakė valdyti šautuvo spyną. — Jokio „laipsniškumo" dažnai neturima galvoj, kaltas čia tik rusų kalbos žodis постепенно, kurio reikia dažniausiai dėti sakinyje ne pirmąją, bet kitą reikšmę, taigi: *pamažu atsisakė.*

Man vis dar nesibaigė nemalonios būsenos, bet tarškėjau lyg užvestas (=užsuktas, plg. завести).

Tegu už ją padirbėja tokios sveikos drimbos, kaip tavo Goda, — *nuodingai* (ядовито, kandžiai, dagiai) *atrėžė Morta.*

Ar dar neperkandai Toleikio? — Lietuvių kalbai ta žodžio reikšmė nebūdinga. Metafo-

rine reikšme vartojamas vien rusų kalboje: раскусить, раскусивать.

Sukilimas galutinai apvaldė (овладел, patraukė) *rašytoją. Dabar jaučiausi kuo puikiausiai, buvau kupina energijos, mane užvaldė* завладели, pagavo) *pikta nuotaika.*

Ji nepabėgo, išėjo pati savo noru, dabar, kaip taisyklė, išeinama savo noru. Kaip taisyklė, įmonės, kurios priklauso šakinėms ministerijoms, turi savo gamybos ir darbo organizavimo skyrius. — Posakis *kaip taisyklė* (как правило) ypač įėjęs į madą tiksliųjų mokslų specialistų kalboje, ir su juo, kaip nereikalinga kliše, kalbos taisytojai kovoja. Juo labiau jis nereikalingas dailiosios prozos kalbai, kur galima išsiversti vienui vienu *paprastai* arba *kaip įprasta, dažniausiai.*

Mums ne toks brangus pats statinys, kaip jo sukurta mus supanti aplinka. Kiek mokykla ir supanti aplinka pajėgia sudominti jaunuolį muzikos menu ir formuoti jo skonį. Juk kokia gali būti kalba apie darbo apsaugą, jei įmonėje visiškai nebus rūpinamasi darbo kultūra, bus nesutvarkyta ją supanti aplinka. — Mums šis žodžių junginys tėra grynas nesusipratimas, perkeltas iš kitos kalbos, o paskui pamėgtas kaip madinis posakis, kliše: *aplinka* juk ir yra tai, kas aplink mus ar mus supa, taigi pirmasis dėmuo posakyje nereikalingas.

Viljamas Donovanas buvo įtrauktas į taip vadinamą (так называемый, vadinamąjį) *„Nacionalinį komitetą"..... taip vadinamasis „Vengrų klausimas" padėjo įžiebti kibirkštį. Vasaros sezonas Amerikoje oficialiai baigiasi rugsėjo pradžioje, taip vadinamą Darbo dieną.* —

Sena mūsų raštų klaida, ir seniai taisoma: Jablonskis pirmą kartą apie ją rašė jau 1914 m. — daugiau kaip prieš pusę šimto metų![10] Tai nerangumas, kurio jau ir jubiliejai galėtų būti švenčiami...

e. Gyva bėda dar tebėra linksnių, prielinksnių ir polinksnių vartojimas. Šnekamojoje kalboje vis labiau plinta, pavyzdžiui, klaidingas prielinksnio *pas* vartojimas. Tik paklausykime, kaip dabar kalba mokiniai ar studentai, ne tik išėję iš svetimos kalbos pamokos, bet ir su svetima kalba retai tesusiduriantys!

Dviem kaimynų kalboms veikiant, per gausiai ir ne ten, kur reikia, vartojamas polinksnis *dėka*, pvz.: *Jis būtų tapęs garsiu gydytoju, jeigu aplinkybių dėka nebūtų patekęs į nedėkingą veiklai dirvą. Ne medžiaginių, bet pirmiausia organizacijos ir iniciatyvos trūkumų dėka platesnės visuomenės skaitymų klausimas yra lyg ir į šalį nustumtas. Amerikos maitvanagių dėka kraštas buvo nežmoniškai nuniokotas. Dėka geriems žmonėms, dėka jų dosnioms širdims šimtai našlaičių vaikų išliko gyvi.* — Lietuviškas *dėka* visada yra polinksnis, reiškia teigiamą santykį (taigi, kokia čia tų „maitvanagių dėka"?) ir paprastai derinamas su asmenimis, veikėjais, ne aplinkybėmis. Pastaruoju atveju vykusiai pasigaunama prielinksnio *dėl*, pvz.: *Dėl tokių aplinkybių (dėl to) nesutiko tartis.*

Su linksnių vartojimo klaidomis labai daug plūkėsi Jonas Jablonskis; apie jas nemaža rašyta

[10] Žr. Jablonskio raštai. K., 1935, t. 4, p. 138; K., 1936, t. 5, p. 169.

vėlesnėje kalbotyros spaudoje („Gimtojoje kalboje", „Kalbos kultūroje" ir „Mūsų kalboje"). Tik nuo tų rašymų, matyti, nedaug kam šilčiau, nes spaudoje ne ką geriau.

Štai kelios linksnių klaidos, kur, sakytum, užsispyrus laikomasi ne mūsų kalbos dėsnių, o pažodžiui verčiamos svetimos konstrukcijos:

Rimti (=rimtų) *trūkumai* (=ų) *yra gydant neturtingus žmones* (geriau keisti visą sakinį: Prastai gydomi ir neturtingi žmonės).

Taip ir atgal pintinė buvo prikrauta gražiausiomis knygomis. Visi pašaliai pritutinti javais. Tai buvo naktį, kaimo naktį, pripildytą iškilmingu varpų gaudesiu, plonu užšalusių balučių gurgždesiu, pilnaties sidabru ir stepės atbėgančiu vėju. — Mūsų kalboje prie veiksmažodžių, reiškiančių ko nors pildymą (*prikrauti, prinešti...*) įprastas tik pilnio kilmininkas.

Arba koks gajus yra klaidingai vartojamas būdvardžio įnagininkas, pvz.: *Filmo aktoriai neleidžia likti abejingu* (=abejingam). *Kaip tai nuostabu būti reikalingu* (=reikalingam) *žmonėms. Negalima juk būti tokia be saiko gera* (=tokiai gerai). *„Būti geru* (=geram) *žmonėms" — taip pavadino pirmąjį žurnalo numerį. Neatidėliotinu* (=neatidėliotiną) *jį darė būtinybė pasikeisti žmonėmis. Kūryba jam buvo viskuo* (=viskas).

Nuo seniai gramatikos darbai moko, kad prie veiksmažodžio *atstovauti* lietuvių kalboje vartojamas vien naudininkas. Tą pat rodo ir abiejų leidimų didžiojo Lietuvių kalbos žodyno duomenys. Vadinasi, dėsnis tvirtas, svyravimų nėra. O spaudoje būna kartais taip: viename straipsnyje tas veiksmažodis vartojamas su naudininku, kitame — su galininku. Bet dažniausiai būna šitaip: *Pretendentes, atstovaujančias visas valstijas, aprengti drąsiais maudymosi kostiumais. Niekina tik tie, kuriems jis įvairiais būdais trukdo, pavyzdžiui, paruošti originalesnį darbą ar atstovauti sekretorių konferencijoje.*

Vietoje linksnių braunasi verstinės konstrukcijos su pagalbiniais žodžiais *skirtas, pagalba* ir kt., pvz.: *Gražioje aikštėje baigiamas statyti paminklas, skirtas didžiajam rašytojui.* — Turint gerą glaustą paskirties naudininko konstrukciją: *baigiamas statyti paminklas didžiajam rašytojui*, visai nereikalingas verstinis kaištis *skirtas*. Iš viso veiksmažodis *skirti* per gausiai, tiesiog iki koktumo, baladojasi dabartinėje periodikoje. Ar nepagalvotų mūsų publicistai, kad dažnai išmintingai, padoriai ir pagarbiai galima kalbėti ir be to madinio trafareto.

Vidurinėse mokyklose anketų pagalba (=anketomis, pagal anketas) *apklausė aukštesniųjų klasių moksleivius.* Tai gana dažnai mokslo žmonių vartojama konstrukcija, lietuviškai reikština įnagio įnagininku.

f. Iš kitų linksnių vartojimo klaidų primintinas dar vienas, labai užkrečiamas, madingas ir kol kas, rodos, nelabai ketinantis išeiti iš mados vietininkas: *Jaunikaitis buvo kitoje upės pusėje, karaliaus parko ribose* (=parke). *Spalio rajono ribose* (=rajone) *yra ir kelių tiesėjai bei tiltų statytojai. Apie 80 proc. išleidžiamosios produkcijos realizuojama mūsų respublikos ribose* (=respublikoje). *Tai ar neatėjo laikas baigti antra-*

mečiavimą (kartais ir trečiamečiavimą!) visuotinio privalomojo m o k y m o r i b o s e (=įvedus visuotinį privalomąjį mokymą). *Tada kreditas normatyvo r i b o s e* (=kiek normatyvo leidžiama, norminis kreditavimosi limitas). *Apybraiža „V. Leninas" išverstas į TSRS tautų ir užsienio kalbas (T S R S r i b o s e 62 kartus)* (=Tarybų Sąjungoje). Žodžiui *ribose* yra aiški giminė rusų kalbos в пределах, o mūsų cituotiems tekstams jis nei išminties, nei aukštesnio mokytesnio tono neduoda, tėra liekas daiktas, paprasta klaida.

g. Nebesugaudoma kaip reikiant dalyvių laikų vartojimo. Tarinį reiškiant veiksmažodžio būtuoju kartiniu arba būtuoju dažniniu laiku, rusų kalbos pavyzdžiu būtuoju laiku sakomas ir dalyvis, sakinyje einantis pažyminiu, pvz.: *Prieš pat karą pasiuntė tarnauti į Simne s t o v ė j u s į pulką.* Iš to pasakymo manytum, kad pulkas tada stovėjo jau kur kitur, nebe Simne; lietuviškai čia tepasakome: *į Simne stovintį pulką. O kas vandenyje? — matyt, aš paklausiau tėvo, s ė d ė j u s i o* (=sėdinčio) *ant valties krašto*[11].

h. Dabartinėje laikraščių kalboje jaučiama pastangų, tiesa, ne visada sėkmingų, vaduotis iš svetimos kalbos žodžių tvarkos. Norima, matyti, savaip, lietuviškai sakyti, bet liekama kažkur pusiaukelėje. Dėl tų girtinų pastangų atsiranda ilgų, užgriozdintų, nepaskaitomų sakinių. Sakysim, visiems žinoma, kad nederinamojo pažyminio posakyje pirma sakomas daiktavardžio kilmininkas, o paskui eina jo pažymimas žodis. Taigi kai reikia versti sudėtingesnį rusų kalbos sakinį su atvirkštine pažyminio posakio žodžių tvarka, kur prie kilmininko dar siejami išplėstiniai pažyminiai ar net ištisi šalutiniai sakiniai, dažnai vergiškai laikomasi tariamai lietuvių kalboje visur būtinos gramatinės nederinamojo pažyminio tvarkos. Pažyminio posakis skeliamas ir į jį įterpiami didžiuliai įtarpai, per kuriuos kartais nematyti nė to pažymimojo žodžio arba beveik pamirštamas pats pažyminys. Ir taip būna ne vien neįgudusių vertėjų darbuose — tokių sakinių užtektinai ir ne vertimuose. Štai keli sakiniai iš laikraščių:

1. *Renginių lankytojai ypač domėjosi ir jauno „Tulpės" kavinės konditerio J. Petrausko g a m i n i ų, kuriuos jis pateikė visasąjunginiam jaunų specialistų konkursui Maskvoje ir iškovojo pirmąją vietą bei aukso medalį, a s o r t i m e n t u.*

2. *Dėl to ypatingą dėmesį jos skiria karinio jūrų l a i v y n o, kuris, kaip mano Amerikos imperialistai, bus viena pagrindinių smogiamųjų jėgų būsimajame kare, s t a t y b a i.*

3. *Aktorė ne tik filmuojasi, ji — Leningrado M. Gorkio Didžiojo Akademinio t e a t r o, kuriam vadovauja vienas įžymiausių tarybinių režisierių, TSRS liaudies artistas, Lenininės premijos laureatas Georgijus Tovstonogovas, n a r ė.*

Tokiems nepaskaitomiems sakiniams taisyti yra net keturi būdai: pirmas — su atvirkštine nederinamojo pažyminio posakio žodžių tvarka; antras — su atvirkštine nederinamojo pažyminio posakio žodžių tvarka, jai ištiesinti prie pažymimojo žodžio įterpiant įvardžio *tas* kilmininką; trečias — su įprastine gramatine tvarka, pakartojant po pažymimojo žodžio pažyminio kilmininką; ketvirtas — pertvarkomas visas sakinys. Pavyzdžiai:

[11] Kalbos kultūra, 1963, sąs. 4, p. 22—23.

1. *Tai buvo laikai stebinančių revoliucijų, kurios padarė esminį perversmą pažiūrose į praeitį ir civilizacijos raidą* (Z. Kosidovskis, Lisipo žirgai, p. 72).

2. *Prieš akis mums susyk iškyla vaizdas to vergo, kuris tuo metu plušo, dirbdamas plytas* (ten pat, p. 92).

3. *Jos neabejotinai priklausė didžiajai indoeuropiečių tautų šeimai, tų tautų, kurios antrajame tūkstantmetyje pr. m. e. Pietų Rusijoje ir Turkestane buvo sudariusios laisvą federaciją* (ten pat, p. 84).

4. Pirmą prastai sudarytą sakinį galima performuoti: *Renginių lankytojai ypač domėjosi... jauno konditerio gaminių asortimentu: už tuos gaminius jaunųjų specialistų konkurse Maskvoje jis laimėjo pirmąją vietą ir aukso medalį.*